

Lluís Segalà i Estalella, traductor del grec modern

Lluís Segalà i Estalella, translator of modern Greek

Jaume Almirall Sardà
Hel·lenista i traductor

Article rebut: 1 de gener del 2024
Sol·licitud de revisió: 15 de gener del 2024
Article acceptat: 3 de febrer del 2024

Almirall Sardà, Jaume. 2024. Lluís Segalà i Estalella, traductor del grec modern. *Aérides* 5, pàgs. 117- 124.

Resum L'atribució a Lluís Segalà d'una traducció del grec modern porta, en el present article, a tractar breument sobre l'obra en qüestió i sobre el seu autor, i a especular prudentment sobre el cas.

Paraules clau: Lluís Segalà, Aristotelis Kurtidis, traducció.

Abstract: The attribution to Lluís Segalà of a translation from modern Greek leads, in the present paper, to briefly discuss the work in question and its author, and to speculate cautiously about the case.

Keywords: Lluís Segalà, Aristoteles Kourtidis, translation.

Avui és prou coneguda la figura del filòleg i hel·lenista Lluís Segalà i Estalella (1873-1938): el seu nom, gràcies a diferents estudis portats a terme en els últims anys, ja no és solament, com fou durant molt de temps, el del famosíssim i tanmateix obscur traductor d'Homer al castellà.¹

Entre els qui s'han ocupat de Segalà, Carles Miralles ha acabat oferint-ne la imatge més completa i detallada pel que fa al conjunt de la seva obra com a hel·lenista, filòleg i traductor, així com a la seva persona i a les seves relacions amb personalitats i institucions del seu temps. Miralles, entre més aproximacions a Segalà,² és l'autor de la seva semblança biogràfica publicada per l'Institut d'Estudis Catalans dins la col·lecció de semblances d'altres figures destacades d'aquesta institució; el text reproduïx la conferència que, davant el Ple de la Secció Filològica, pronuncià el 22 d'octubre de 2001.³ Com a annex d'aquesta semblança, Miralles afegia una nota necrològica de Segalà deguda a Ramon Aramon i trobada a l'arxiu de l'IEC en el curs de les seves investigacions, segons explica. En les breus pàgines de la necrològica, Aramon ressenya, entre la bibliografia de Segalà,

¹ Segalà ha estat estudiat com a traductor: vegeu Garriga 1986, Pòrtulas 1986, 2007, 2016 i 2019; per a una aproximació general a la seva figura, vegeu Clua 2011.

² A més de les introduccions a les reedicions de l'*Odissea* (1984) i la *Ilíada* (1990), ambdues a l'editorial Bruguera de Barcelona, en les velles traduccions de Segalà, vegeu Miralles 2001 i 2004.

³ Miralles 2002.

les seves traduccions, tant al castellà com, menys nombroses, al català; i entre les primeres, al costat del famós Homer i algunes altres, una potser inesperada traducció del grec modern: «*La copa de las lágrimas* de Curtidis [Aristòtelis]», sense cap més indicació. Ara bé, enlloc no he sabut trobar cap rastre d'aquesta traducció.

En els temps de Segalà — finals del segle XIX i primer terç del XX — l'interès per la literatura neogrega a casa nostra gairebé no s'havia desvetllat encara, i les traduccions, en català o en castellà, eren molt poques i episòdiques: les havia dictat, en general, la simpatia per la causa nacional grega en la seva lluita amb l'imperi otomà per l'annexió de més territoris. Com és ben sabut, el pioner i principal i gairebé únic representant d'aquest interès fou Antoni Rubió i Lluch (1856-1937). Segalà hagué de tractar llargament i assíduament Rubió, si més no en el si de l'Institut d'Estudis Catalans, del qual aquest darrer fou el primer president, des de 1907 i fins a 1915, i on Segalà fou atret ben aviat, a causa del seu gran prestigi, poc després del seu retorn a Barcelona, el 1906, des de la seva càtedra sevillana, i on fou, del 1911 fins al 1915, vicepresident de la Secció Filològica. I no cal dubtar que Segalà coneixia, a més de l'abundosa obra del bizantinòleg Rubió, també les seves traduccions de literatura neogrega.⁴ I potser no deixa de ser significatiu que Segalà fos, entre més títols, també membre de la Societat de Bizantinologia (Βυζαντιολογική Εταιρεία),⁵ amb la qual també Rubió mantenia contactes i la revista de la qual, *Βυζαντίς*, s'havia fet ressò, el 1909, de la seves investigacions i publicacions, i en la qual publicà, el 1912, una sèrie de documents sobre l'Atenes dels temps de la dominació catalana.⁶ Però si rere aquesta coincidència hi hagué o no, de part de Rubió, alguna influència en la relació de Segalà amb l'esmentada Societat, només pot ser objecte de conjectura.

També el *Diccionario histórico de la traducción en España* recull, dins l'entrada dedicada a Segalà, la seva traducció del relat de Kurtidis, per a la qual s'indica l'any 1929 (el mateix de la publicació de la seva traducció al català del cant I de la *Ilíada*); aquesta és l'única altra referència a l'esmentada traducció a més de la que en fa Aramon a la seva necrològica, i si se la pot considerar independent de la publicació per Miralles és solament per l'afegit de la data.⁷

El fet que no hi hagi rastre de la traducció per Segalà del conte de Kurtidis fa pensar que no arribà a publicar-se, i que Aramon, en redactar la necrològica, o bé coneixia d'alguna manera el manuscrit, o bé en tenia constància per algun document redactat per Segalà mateix: ¿una relació de les seves traduccions? Si fos així, es tractaria d'un document

⁴ Sobre Rubió com a traductor del grec modern, vegeu Gestí 2015, 50-162.

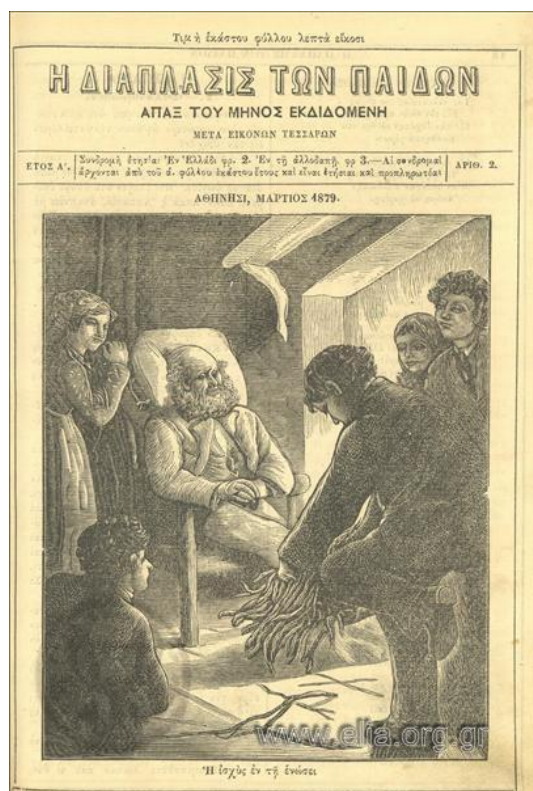
⁵ Així consta a la portada de les seves *Obras completas de Homero* (Barcelona: Montaner y Simón, 1927). Consta que la *Gramática del dialecto eólico* de Segalà, publicada el 1897, fou premiada a l'Exposició Internacional d'Atenes, el 1903 (vegeu la contestació de Josep Pella i Forgas al discurs de recepció de Segalà a l'Acadèmia de Bones Lletres: Pella i Forgas 1916, 47); però no sembla que pugui ser aquest el motiu de la vinculació de l'autor amb la Societat de Bizantinologia, que s'ocupava d'un àmbit històric ben allunyat del camp de treball de l'hel·lenista barcelonès.

⁶ Vegeu Rubió 2011, 265-267 i 272-273.

⁷ Vegeu González Delgado.

disponible en algun moment a l'Institut d'Estudis Catalans, ja que la biblioteca personal i els papers de Segalà van ser destruïts en les mateixes tràgiques circumstàncies que li causaren la mort.

Aristotelis Panagiotu Kurtidis nasqué el 1858 a Miriófito, localitat costanera de la mar de Màrmara, a la Tràcia Oriental, avui Mürefte, dins la província turca de Tekirdağ.⁸ Cursà estudis a Constantinoble, a l'anomenada pels grecs Gran Escola de la Nació, l'antiquíssim i prestigiós Col·legi Ortodox Grec del Fanar; a vint-i-dos anys, el 1880, es traslladà a Atenes, on estudià Dret i Filologia. A través de Dimítrios Kambúroglu —o Kambúroglus— (1852-1942), historiador i escriptor atenès d'origen fanariota, entrà en contacte amb Nikólaos Papadópuolos (1858-1941), editor de la revista *La Formació dels Infants* (*Η Διάπλασις των Παίδων*), que ell mateix havia fundat el 1879. Es tractava d'una revista infantil i juvenil,⁹ primerament mensual i quinzenal, però aviat setmanal, que es publicà ininterrompudament al llarg de setanta anys; fins al 1894 en fou redactor en cap Kurtidis, que signava amb el pseudònim Emílios Imarmenos (un fals cognom que ve a significar «Fatal»); el succeí en el càrrec, fins al final, el cèlebre i prolífic escriptor Grigórios Xenópulos (1867-1951), el qual també dirigiria, durant els primers anys (1927-1932), la revista literària *Nova Llar* (*Νέα Εστία*).

Portada del número 2 de la revista *La Formació dels Infants* (març de 1879)

Al peu de la il·lustració: «La unió fa la força»

⁸ Sobre la figura de Kurtidis, vegeu Polikandrioti 2011, Kuzeli 2012.

⁹ El subtítol era *Revista il·lustrada per a infants, adolescents i joves* (*Εικονογραφημένον περιοδικὸν διὰ παιδιὰ, ἐφήβους καὶ νεανίας*). Sobre la història d'aquesta revista, vegeu Pàtsiu 1995.

A *La formació dels infants*, Kurtidis publicà un gran nombre de relats infantils, originals o adaptacions (de Hans Christian Andersen, de Jules Verne, entre altres), i al mateix temps col·laborava en altres revistes i diaris atenesos, alhora que, entre 1884 i 1889, exercí com a secretari al Ministeri d'Educació; des d'aquesta última data i durant quatre anys, es traslladà a la Universitat de Jena (Turíngia), on cursà estudis de filosofia, psicologia i pedagogia, i on es doctorà.¹⁰ Retornat a Atenes, Kurtidis continuà col·laborant en diaris i revistes com autor de literatura infantil, però també amb narracions de tema social; així mateix fou professor de literatura dramàtica i psicologia a l'Escola Dramàtica del Conservatori i a l'Escola Dramàtica Reial. En aquest període de la seva vida, a més, es dedicà intensament a la pedagogia i la filosofia en institucions de formació pedagògiques d'Atenes i del Pireu.

Aristotelis Kurtidis envoltat d'estudiants de l'Arsàkio, Atenes.

Imatge: Arxiu de la Societat Educativa Arsàkio

Al costat de figures contemporànies d'escriptors com Kostís Palamàs (1859-1939) o Geórgios Drossinis (1859-1951), i de pedagogs com Aléxandros Delmuzos (1880-1956) o Manolis Triandafil·lidis (1883-1959), Kurtidis apareix, en la història del seu temps, en un discret segon terme, tot i la relativa importància i influència de les seves activitats i la seva obra, que cal veure, en el seu conjunt, com una decidida contribució a la millora de l'educació dels infants i joves del seu país en uns temps de grans canvis històrics i socials, i al mateix temps com una no menys decidida contribució al foment en infants i joves de l'amor a Grècia i a la llengua grega.

Kurtidis publicà alguns reculls de contes infantils seus, destinats a ser obsequiats als subscriptors de la revista *La formació dels infants*. Un d'aquests reculls, aparegut el 1883, conté «La copa de les llàgrimes»; és d'aquest llibre, doncs, si de cas, que Segalà hagué de conèixer el conte. I si cal creure que la seva traducció correspon a l'any 1929, havien

¹⁰ La tesi fou publicada: veg. Kurtidis 1893.

transcorregut quaranta-sis anys des de l'aparició de l'original. El llibre aplega, a més de disset contes, cinc poemes i un epíleg.

Retrat d'Aristotelis Kurtidis aparegut a l'anuari
Calendari d'Skokos (núm. 4, 1889, pàg. 263)

Retrat de Lluís Segalà
Imatge: Wikimedia Commons

A fi que el lector copsi el to i la intenció dels contes de Kurtidis, oferim a continuació la traducció d'aquest epíleg (pàgs. 181-183); a l'apartat VII del present número d'*Αέριδες – Torre dels Vents*, a més, es trobarà la traducció del conte «La copa de les llàgrimes».

No és raonable dubtar de l'atribució a Segalà de la traducció del conte de Kurtidis —una narració breu, d'un gènere menor i de to patètic i lacrimogen—, per més que costi imaginar l'impuls que el portà a un camp tan allunyat dels interessos d'aquell circumspecte hel·lenista. La manca de qualsevol altra documentació sobre el cas impedeix, però, d'expressar cap judici.

El fons documental de Ramon Aramon es troba actualment en procés de classificació per a la seva incorporació a la Biblioteca de Catalunya; potser és en ell que es podria arribar a trobar algun altre indici sobre la breu, episòdica i inesperada incursió de Segalà en la literatura neogrega.

Epíleg de *La formació dels infants* (1883)

Els Contes Infantils¹¹ encara eren a la Impremta; allà també hi havia altres llibres que havien estat impresos aquells dies, i parlaven entre ells, i cadascun deia què aspirava a fer quan sortís al món.

—Jo, deia la Gramàtica, ensenyaré als infants totes les parts del llenguatge, els ompliré el cap de regles i excepcions, perquè no cometin faltes d'ortografia. És vergonyós que un infant cometi faltes d'ortografia!

—Jo, deia la Història de Grècia, explicaré als petits grecs quines gestes portaren a terme els seus avantpassats, a quins desastres els conduïren alguns errors que van cometre, però quines grans persones eren, i faré que estimin la nostra Grècia.

—Jo, deia el Diccionari, em sé tota la llengua grega; sóc savi, més savi que no tots els professors de la Universitat, perquè hi ha moltes paraules que ells no les tenen al cap, mentre que jo les tinc entre els meus fulls; així, tan aviat com surti al món aniré a les biblioteques de tots els qui saben de lletra; em faran servir tant alumnes com mestres, i com que no saben res m'ho preguntaran a mi, i jo els ho diré.

La Gramàtica es mirava amb respecte el Diccionari, que presumia de savi tan a l'engròs.

—I vosaltres, petitons, ¿que fareu res, també, quan sortiu al món?, va dir la Història de Grècia amb un somriure als Contes Infantils, que eren allà al costat.

—Nosaltres, van dir tots tímids els Contes Infantils, nosaltres no som pas savis, a dintre no tenim grans idees, ni paraules enrevessades; som petits, i no gosem imaginar que també puguem arribar a fer res. Però d'aquí estant somiem en infantons de cara angelical que s'acoten sobre les nostres pàgines i ens llegeixen, i els ulls se'ls il·luminen perquè ens entenen; somiem que emocionem alguns corets innocents, i de vegades hi posem algun bon sentiment; i que entretenim i consolem algun infantó malalt que és al llit i està trist. Això és el que somiem.

—¿I si hi reeixiu, n'estareu feliços?, va preguntar la Gramàtica.

—Oh, n'estarem molt i molt contents!, van dir amb emoció els Contes Infantils.

El Diccionari es va girar i se'ls va mirar com si volgués dir:

—Ja es veu que no contenen gens de saviesa!

Però els Contes Infantils s'havien arronsat en el seu lloc i no van fer cas del to despectiu del Diccionari, perquè s'havien tornat a capbussar en el seu dolç somni.

¹¹ Es reflecteix en la traducció la forma com les obres apareixen en l'original: amb majúscules inicials i sense marca tipogràfica.

BIBLIOGRAFIA

- Clua, Josep Antoni. 2011. «Lluís Segalà Estalella», en Montserrat Tudela & Pere Izquierdo (eds.), *La nissaga catalana del món clàssic*. Barcelona: Auriga, pàgs. 216-219.
- Garriga, Carles. 1986. «La *Iliada* catalana de L. Segalà», *Ítaca. Quaderns Catalans de Cultura Clàssica* 2: 189-196.
- Gestí, Joaquim. 2015. *Traduccions catalanes de literatura neogrega*. Tesi doctoral inèdita. Bellaterra. <https://www.tdx.cat/handle/10803/368217#page=1>
- González Delgado, Ramiro. s. d. «Segalá y Estalella, Luis», *Diccionario histórico de la traducción en España*. <https://phite.upf.edu/dhte/castellano-siglos-xx-xxi/segala/>
- Kurtidis, Aristotelis. 1893 = Κουρτίδης, Αριστοτέλης. *Gewöhnung und Gewohnheit. Eine Psychologisch - Paedagogische Monographie. Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde an der Philosophischen Fakultät der Universität Iena Vorgelegt von Aristoteles P. Kourtidis*. Atenes: A. Konstantinidis.
- Kuzeli, Lambriní. 2012 = Κουζέλη, Λαμπρινή. «Ο χαμηλόφωνος οραματιστής» [«El visionari discret»], *La Tribuna [To Bήμα]*, 12 agost 2012. <https://www.tovima.gr/2012/08/12/books-ideas/o-xamilofwnos-oramatistis/>
- Miralles, Carles. 2001. Presentació de la reedició de: Lluís Segalà i Estalella, *El renacimiento helénico en Cataluña*. Barcelona: La Académica, 1916.
- Miralles, Carles. 2002. *Lluís Segalà i Estalella. Semblança biogràfica*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Miralles, Carles. 2004. «Lluís Segalà: entre tradició i Noucentisme», en Jordi Malé, Rosa Cabré & Montserrat Jufresa (eds.), *Del Romanticisme al Noucentisme. Els grans Mestres de la Filologia Catalana i la Filologia Clàssica a la Universitat de Barcelona*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, pàgs. 67-77.
- Pàtsiu, Viki. 1995 = Πάτσιου, Βίκυ. *Η Διάπλασις των Παίδων 1879-1922*. [La formació dels infants 1879-1922]. Atenes: Kastaniotis.
- Pella i Forgas, Josep. 1916. *Contestació [al discurs de Segalà]*, en *Discursos llegits en la «Real Academia de Buenas Letras» de Barcelona en la solemne recepció pública de D. Lluís Segalà y Estalella el dia 12 de novembre de 1916*, Barcelona, pàgs. 44-47.
- Polikandrioti, Rània. 2011 = Ράνια Πολυκανδριώτη. *Η Διάπλαση των Ελλήνων: Αριστοτέλης Π. Κουρτίδης (1858-1928)* [La formació dels grecs: Aristotelis P. Kurtidis (1858-1928)]. Atenes: Institució Nacional d'Investigacions.

- Pòrtulas, Jaume. 1986. «Miralls tèrbols», *Ítaca. Quaderns Catalans de Cultura Clàssica* 2: 167-188.
- Pòrtulas, Jaume. 2007. «Homeristes a Barcelona. Tres apunts sobre una història encara per escriure», *Ítaca. Quaderns Catalans de Cultura Clàssica* 23: 227-260.
- Pòrtulas, Jaume. 2016. «Els estudis homèrics a Barcelona entre els segles XIX i XX», *Afers* 84: 697-713.
- Pòrtulas, Jaume. 2019. «A propòsit dels traductors i les traduccions d'Homer al català», pròleg a *Homer. Iliada*, trad. de Montserrat Ros, Martorell: Adesiara, pàgs. 9-23.
- Rubió i Lluch, Antoni. 2011. *Epistolari grec*. Vol. 3. Correspondència recollida i anotada per Eusebi Ayensa i Prat. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.